

Sundqvist Carolina

Ekososiaalista sivistystä rakentamassa alakoulun musiikinopetuksen avulla

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA
Luokanopettajan tutkinto-ohjelma
2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Ekososiaalista sivistystä rakentamassa musiikinopetuksen avulla (Carolina Sundqvist)

Kandidaatintutkielma, 27 sivua

Syyskuu 2023

Tutkielmassani tutkin keinoja, joiden avulla voidaan tukea oppilaan ekososiaalisen sivistyksen muotoutumista musiikinopetuksessa. Ekososiaalinen sivistys ja kestävä kehitys ovat muuttaneet entistä polttavamiksi aiheiksi musiikkikulttuurissa, mikä näkyy niin suurempien musiikkitapahtumien, materiaalivalintojen kuin yksittäisten teostenkin tasolla. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaisia ekologisuuteen ja ympäristökysymyksiin suuntautuneita musiikillisen toiminnan muotoja on mahdollista soveltaa myös pedagogiseen toimintaan osana musiikinopetusta.

Kandidaatintutkielma on kvalitatiivinen tutkimus, tarkemmin määriteltynä kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tutkielmassani olen koonnut ajankohtaista tietoa tieteellisistä julkaisuista sekä aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista ja niiden tutkimustuloksista. Tarkastelen tuloksia ekososiaalisen sivistyksen ja kasvatuksen näkökulmasta.

Tutkimustuloksissa nousi esille musiikinopetuksessa hyödynnettäviä erilaisia pedagogisia menetelmiä ekososiaalisen sivistyksen tukemiseksi. Ekomusikologian soveltamisella osana pedagogiikkaa voidaan esimerkiksi auttaa tarkastelemaan ekologisia kysymyksiä useasta eri näkökulmasta sekä hahmottamaan ihmisen vaikutusvaltaa suhteessa ympäristöön. Useiden tutkimustulosten perusteella kävi ilmi, että keskeistä ekososiaalisen sivistyksen muotoutumiselle ja ympäristötietoiselle- ja vastuulliselle toiminnalle on luontosuhteen huomioiminen opetus- ja kasvatustoiminnassa. Tutkimustuloksissa korostui erityisesti moniaistillisuuteen ja kehollisuuteen perustuvien harjoitusten merkitys, sillä ne tarjoavat mahdollisuuksia kokea osallisuutta ja yhteyttä ympäristön kanssa. Näin ollen ne edesauttavat oppimaan ympäristön arvostamista ja tuntemaan empatiaa luontoa ja sen moninaisia elämänmuotoja kohtaan.

Avainsanat: Ekososiaalinen sivistys, ekososiaalinen kasvatusta, musiikinopetus, luontosuhde, ekomusikologia

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Tutkimuksen toteutus	6
3 Musiikinopetus	8
3.1 Musiikinopetus opetussuunnitelmassa	8
3.2 Musiikillinen toiminta ekologisuuden näkökulmasta	9
4 Ekososiaalinen sivistys	11
4.1 Ekososialisaatio käsitteenä	11
4.2 Ekososiaalinen sivistys	12
4.3 Ekososiaalinen kasvatus	13
5 Luontosuhde arvokasvatuksen keskipisteenä	16
6 Ekososiaaliseen sivistykseen ohjaaminen musiikinopetuksessa	18
6.1 Musiikin luonnollisen ulottuvuuden ymmärtäminen	18
6.2 Ekomusikologia ja etnomusikologia osana musiikkipedagogiikkaa	19
7 Johtopäätökset ja pohdinta	22
8 Lähteet	25

1 Johdanto

Ilmaston lämpeneminen, väestönkasvu, luonnonvarojen hupeneminen, mikromuovien leviämisen luonnossa sekä kuudes planetaarinen lajisukupuutto ovat aikamme ihmiskuntaa ja ympäristöä uhkaavia suuria ongelmia (Heikkinen, Kiilakoski, Kaukko & Kemmis, 2023). Elämme Värriin (2018) sanoin ekokriisin aikakautta, jossa yhdistyvät yhteiskunnalliset ja ekologiset maapalloa ja ihmiskuntaa uhkaavat ongelmat (Värri, 2018). Heikkinen ja kollegat (2023) korostavat, että kyse on planetaarisesta ekososiaalisesta kriisistä, sillä luonnon ekosysteemien ongelmat ja ihmisten toiminnan seuraukset vaikuttavat planeettamme joka puolella. Erityisesti ilmastonmuutos ja sukupuuttoaalto niukentavat bioversiteettia, minkä vuoksi ekosysteemeistä tulee epävakaita ja etenkin ravintoketjun huipulla olevat lajit menettävät ekologisen lokeronsa. Heikkinen ja kumppanit korostavatkin kasvatuksen ja oppimisen olevan ratkaisevassa asemassa ekososiaalisen kriisin selättämiseksi ja ihmislajin säilyttämiseksi (Heikkinen ym., 2023).

Ekologisesti kestävä näkökulma on tullut entistä kiinteämmin osaksi musiikkikulttuurillista toimintaa. Muun muassa vuosittaiset Oulun juhlatavoittelevat kestävästä edistävää toimintaa ja auttamaan pohjoisen kaupunki- ja luontoympäristön pysymistä elinvoimaisena. Tapatumaviikko sisältää eri taide-, kulttuuri- ja musiikkielämyksiä, esimerkiksi ilmakitarasoiton MM-kisat. Festivaalille on täten myönnetty Ekokompassi-ympäristösertifikaatti vuonna 2018 (Oulun juhlatavoittelevat, 2023). Ekokompassin sertifikaatti myönnetään organisaatioille todisteena ympäristövastuullisesta toiminnasta (Ekokompassi, 2023). Ympäristösertifikaatin on ansainnut myös Kuhmon Kamarimusiikki festivaali vuonna 2019 sitoutumisesta vastuulliseen toimintaan ja kestäväan kehitykseen. Myöhemmin festivaalille on myönnetty vuonna 2022 Visit Finlandin Sustainable Travel Finland –merkki, joka ekologisen kestäväan kehityksen lisäksi sisältää tavoitteet sosiokulttuurisesta ja taloudellisesta kestävydestä (Kuhmon Kamarimusiikki, 2023).

Ekologisuutta ja kestävyyttä vaalivat arvot ovat rantautuneet myös laajemmin osaksi suomalaista musiikkikoulutusta ja sen kehitystyötä, mikä näkyy muun muassa Suomalaisen musiikkikoulutuksen vision 2030 raportissa. Visio sisältää 25 toimenpide-ehdotusta ja kolme pääteemaa, joita ovat 1) *Musiikkikoulutus vaikuttaa yhteiskunnassa*, 2) *Yhteistyö ja jatkuva oppiminen kukoistavat musiikin koulutuksessa* sekä 3) *Rakenteet ja resurssit mahdollistavat yhdenvertaisen musiikkikoulutuksen*. Erityisesti ensimmäisessä pääteemassa keskitytään toimimaan mu-

siikkikoulutuksen saavutettavuuden, kestävyiden ja moninaisuuden puolesta. Musiikkikoulutuksella halutaan olla mukana luomassa ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää tulevaisuutta (Visio 2030, 2023).

Tutkielmassani tarkastelen musiikinopetuksen mahdollisuuksia oppilaiden ekososiaalisen sivistyksen muotoutumisessa. Ekososiaaliset ongelmat ovat maailmanlaajuisia ja koskettavat jokaista, minkä vuoksi koen tärkeäksi tutkia musiikkikoulutuksen kentätasolla hyödynnettäviä keinoja, joiden avulla on mahdollista rakentaa luottamusta kestävämmästä tulevaisuudesta. Bono (2022) kirjoittaa Helsingin taideyliopiston artikkelissa kuvataideopettaja Heinosen kertovan, että taidepedagogiikan ja ekososiaalisen sivistyksen yhteydestä keskustellaan nykyään paljon. Heinosen mukaan taidekasvatuksen avulla voidaan vahvistaa kokemusta omasta toimijuudesta, ja siten se voi toimia apuna nuorten kokeman ilmastoahdistuksen ja mielenterveysongelmien hallinnassa. Myös teatteripedagogiikan yliopistonlehtori Riku Saastamoinen toteaa, että taideopetuksella on tärkeä kasvatuksellinen tehtävä, joka tukee lasten ja nuorten kokonaisvaltaista kasvua aistimellisten ja kehollisten ulottuvuuksien ansiosta (Bono, 2022). Tutkimuksellani olen pyrkinyt kokoamaan yhteen hyödyllistä tietoa käytännön menetelmistä, joilla voi sisällyttää ekososiaalisia näkökulmia musiikinopetukseen, jotta nämä olisivat jokaiselle saatavilla. Samalla kasvaton omaa osaamistani aiheen saralla tulevaa työtäni varten.

2 Tutkimuksen toteutus

Toteutan tutkimukseni kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jota Salmisen (2011) mukaan kutsutaan myös yleiskatsaukseksi. Kirjallisuuskatsauksen avulla pyritään sekä kehittämään jo olemassa olevaa tietoa että luomaan uutta teoriaa. Lisäksi se muodostaa kokonaiskuvaa tutkittavasta asiasta, mahdollistaa ongelmien tunnistamista sekä auttaa havainnollistamaan esimerkiksi teorian historiallista kehitystä. Kirjallisuuskatsausta hyödyntämällä tutkitaan aikaisemmin toteutettujen tutkimusten tuloksia, eli Salmisen sanoin tehdään 'tutkimusta tutkimuksesta', minkä jälkeen saaduista tuloksista kootaan uusia tutkimustuloksia (Salminen, 2011).

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa hyödynnetään Salmisen mukaan laajasti eri aineistoja ja kuvataan tutkittava ilmiö kattavasti sekä usein luokitellaan sen ominaisuuksia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jaotellaan kahteen tyyppiin: narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tarkoituksena on muodostaa perusteellinen kuva tutkittavasta ilmiöstä tai kuvailla sen historiaa ja kehityskulkua selkeästi ja helposti ymmärrettävästi. Salminen kirjoittaa, että narratiivinen katsaus jaetaan edelleen toimitukselliseen, kommentoivaan ja yleiskatsaukseen (Salminen, 2011).

Valitsin tutkimusmetodikseni kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, sillä se palvelee parhaiten tutkimukseni etenemistä ja tavoitteita. Salminen kirjoittaa, että kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus ilman tarkkoja sääntöjä tai aineistojen valintaa rajaavia metodeja. Narratiivista kirjallisuuskatsausta hyödynnetään Salmisen mukaan usein esimerkiksi opetuslalla, sillä sen avulla voidaan koota ajantasasta tutkimustietoa ilmiöistä (Salminen, 2011). Tutkimuksessani kirjallisuuskatsauksen hyödyntämisen tärkeimpänä tavoitteena on kerätä merkityksellistä ja ajankohtaista tutkimustietoa vastatakseni mahdollisimman luotettavasti ja kattavasti tutkimuskysymykseeni. Tutkimukseni sisällöllä ja rakenteella pyrin selkeyteen ja johdonmukaisuuteen, jotta jokaisen olisi helppo tutustua tutkimuksessa ilmeneviin aiheisiin ja tuloksiin.

Tutkimuksen tavoitteena on koota yhteen keinoja, joiden avulla voidaan tukea oppilaan ekososiaalisen sivistyksen muotoutumista musiikinopetuksen kautta. Tutkimusaineistona käytän ajankohtaisia tieteellisiä artikkeleita sekä muuta vertaisarvioitua kirjallisuutta. Tiedonhaussa olen hyödyntänyt pääasiassa Oulun yliopiston kirjaston aineistohakua Oula-Finnaa, tie-

teellisten aikakauskirjojen julkaisuarkistoja sekä Google Scholaria. Hyödyntämällä vertaisarvioituja ja usein tieteellisissä teksteissä toistuvia aineistoja pyrin huolehtimaan tutkimuksen luotettavuuden säilymisestä.

Tutkimuskysymykseni olen muotoillut seuraavasti: *Millä keinoin alakoulun musiikinopetuksessa voidaan tukea oppilaan ekososiaalisen sivistyksen kehittymistä?* Näin ollen olen valinnut tutkimukseni näkökulmaksi ekososiaalisen sivistyksen, joka toimii myös teoreettisena viitekehystenä. Olen rajannut tutkimuskysymykseni koskemaan alakoulun musiikinopetusta, sillä se vastaa luokka-asteiden puolesta parhaiten omaa tulevaisuuden työnkuvaani. Pyrin tutkimuksen avulla kokoamaan hyödyllistä tietoa kehittääkseni myös omaa opettajuuttani ja tietämystäni aiheesta.

3 Musiikinopetus

Tässä luvussa kerron lyhyesti musiikinopetuksesta yleisellä tasolla, minkä jälkeen tarkastelen musiikinopetuksen roolia perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Lopuksi avaan vielä musiikillista toimintaa ekologisuuden näkökulmasta, jolloin esittelen hieman ympäristökysymysten ilmenemistä musiikkikulttuurissa.

Louhivuori ja kollegat (2009) kirjoittavat, että musiikinopetusta toteutetaan muun muassa kouluissa, musiikkioppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa, yksityisissä musiikkikouluissa sekä vapaan sivistystyön kentällä. He nostavat esille, että suomalainen musiikkikasvatustyö on kerännyt suurta arvostusta eri puolilta maailmaa ja on esikuva kansainvälisellä tasolla (Louhivuori, Paananen & Väkevä, 2009). Musiikkikasvatus vaihtelee Louhivuoren (2009) mukaan yksilöllisen ja yhteisöllisen opetuksen välillä. Kouluissa toteutetaan opetusta pääasiassa yhteisöllisen toiminnan kautta, kun taas musiikkioppilaitoksissa painopiste on yksilöopetuksessa (Louhivuori 2009).

Linnankivi ja kumppanit (1988) kertovat, että musiikinopetus on historian eri aikakausina painottunut musiikkitaitojen, kuten soittamisen ja laulamisen harjoitteluun. Alkujaan suomalainen musiikinopetus sisälsi pääasiassa lauluharjoituksia, joiden rinnalla opetettiin myös musiikin teoriaa, jonka keskeisenä tavoitteena oli nuotinlukutaidon harjaantuminen. Nykyisin musiikinopetuksen lähtökohdat ovat muuttuneet entistä oppilaskeskeisemmiksi ja näin saaneet osakseen tärkeitä kasvatustavoitteita oppilaan kykyjen, valmiuksien ja mahdollisuuksien mukaisesti, sekä kehitysvaiheen huomioiden (Linnankivi, Tenkku & Urho, 1988). Lisäksi Louhivuori (2009) nostaa esiin, että musiikinopetuksella on merkittävä rooli erilaisten musiikkikulttuurien tarjoamisessa ja oppilaan kulttuuri-identiteetin ja minäkuvan vahvistamisessa. Hän toteaa, että terve kulttuurinen itsetuntemus antaa valmiuden ymmärtää erilaisuutta ja vahvistaa hyväksyntää. Musiikinopetuksen kautta voidaan vahvistaa kulttuurien välistä vuoropuhelua ja ymmärtämistä (Louhivuori, 2009).

3.1 Musiikinopetus opetussuunnitelmassa

Kouluissa musiikinopetus on kiinteä osa taide- ja taitoaineiden opetusta, ja sen tehtävä on Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden 2014 mukaan luoda mahdollisuuksia monipuoliseen

musiikilliseen toimintaan ja aktiiviseen kulttuuriseen osallisuuteen sekä edistää oppilaiden kokonaisvaltaista kasvua ja kykyä toimia yhteisössä toisten kanssa. Musiikin opetuksessa harjoitellaan kinesteettisen ja auditiivisen hahmottamiskyvyn kehittymistä, sekä luomaan musisoimisen kautta onnistumisen kokemuksia. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan musiikinopetuksen tulee sisältää eri vuosiluokille kohdennettuja tavoitteita ja sisältöalueita. Sisältöalueet tukevat tavoitteiden saavuttamista ja opetettava sisältö valitaan siten, että oppilaalle tarjoutuu mahdollisuus tutustua monipuolisesti musiikkikulttuureihin ja -tyyleihin. 1–2 -luokkien musiikinopetuksen ensimmäisessä sisältöalueessa ilmoitetaan musiikin opetuksen sisältävän muun muassa ryhmän jäsenenä toimimista ja myönteisen yhteishengen luomista. Vuosiluokilla harjoitellaan muun muassa äänenkäyttöä, laulamista ja soittimien tarkoituksenmukaista käyttöä. Lisäksi tavoitteena on rohkaista oppilaita ilmaisutaitoon ja keksimiseen. Neljännessä sisältöalueessa musiikinopetuksen ohjelmistossa huomioidaan myös oppilaiden oman kulttuurin ja kulttuuriperintöjen vaalimista (Opetushallitus, 2016).

Vuosiluokilla 3-6 opetellaan suhtautumaan kunnioittavasti toisten kokemuksiin ja edistämään ryhmän sisäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lisäksi tavoitteisiin kuuluu vahvistaa entisestään ymmärrystä musiikillisista kokemuksista, ilmiöistä sekä musiikkikulttuureista. Vuosiluokkien sisältöalueisiin kuuluu muun muassa musiikissa toimimista yhteisöllisesti (S1), musiikin peruskäsitteiden ja musiikkikäsitteiden opettelua (S2) sekä musiikin tarkastelua osana omaa elämää, yhteisöä ja yhteiskuntaa (S3). Lisäksi opetuksen ohjelmistoon sisällytetään kulttuurielämyksiä ja kulttuuriperinnön vaalimista (S4) (Opetushallitus, 2016).

Torvisen ja Välimäen (2019) mukaan kaikkeen musiikkikulttuurilliseen toimintaan on mahdollista liittää ekologisesti kestävä näkökulmaa. He toteavat, että ympäristökysymyksien ja -teemojen sisällyttäminen osaksi musiikkikasvatusta ja –koulutusta tarjoaa merkittävät lähtökohdat musiikillisten käytäntöjen muuttamisessa ympäristön kannalta kestävämmiksi. Ympäristökasvatusta ja musiikinopetusta yhdistävää pedagogiikkaa hyödynnetään jokaisella koulutusasteella ja musiikinoppilaitoksissa (Torvinen & Välimäki, 2019).

3.2 Musiikillinen toiminta ekologisuuden näkökulmasta

Heinonen (2019) kirjoittaa, että luonto on aina ollut merkittävä taiteiden inspiraation lähde, mikä näkyy myös musiikissa. Musiikissa voidaan tarkastella luonnon ja ympäristön kulttuurihistoriaa sekä tyypillisiä kuvaustapoja ja taiteellisia esittämistylejä. Muun muassa vesi eri

ilmenemismuotoineen on Heinosen mukaan yksi yleisimmistä musiikissa esiintyvistä luonnon elementeistä (Heinonen, 2019).

Torvinen ja Välimäki kirjoittavat, että ympäristöhuolet ovat nousseet entistä polttavammaksi aiheeksi musiikin eri genreissä muun muassa kantaa ottavina teoksina. Tällaisia ekokriittisiä nykymusiikin muotoja kutsutaan ekomusiikiksi. Ekomusiikilla on erityinen tehtävä ihmisen ja luonnon välisen suhteen kuvastajana sekä ympäristökysymyksiin liittyvän tiedon ja arvojen välittäjänä. Lisäksi ekomusiikin avulla voidaan tutkia uusia muotoja suhtautua luontoon tai ympäristöön sekä käsitellä ilmastoahdistuksen aiheuttamia hankalia tunteita ja psyykkisiä ongelmia (Torvinen & Välimäki, 2019).

Ekokriittistä musiikintutkimusta kutsutaan Shevlockin (2017) mukaan ekomusikologiaksi, joka on musiikkitieteen sekä etnomusikologian alakenttä. Ekomusikologit tutkivat muun muassa säveltäjien luonnonkuvaa, ei-länsimaisten musiikkikulttuuria sekä ekologisen aktivismin innoittamaa musiikkia (Shevlock, 2017). Ekomusikologisen tutkimuksen alueita ovat Torvisen ja Välimäen mukaan myös musiikkikulttuurin käytänteiden ekologinen kestävyys, musiikillinen toiminta ympäristöaktivismin näkökulmasta, luovat musiikilliset käytännöt ja teokset, joilla pyritään edistämään ymmärrystä ympäristöongelmista sekä musiikin ja luonnon suhde yleisellä tasolla (Torvinen & Välimäki, 2019). Etnomusikologia puolestaan tutkii eri kulttuurien musiikkinlajeja ja musiikillista toimintaa. Myös Suomessa toimii Suomen etnomusikologinen seura ry, jonka tehtävänä on lisätä tietämystä maailman musiikkikulttuureista sekä kehittää ekomusikologista tutkimusta (Suomen etnomusikologinen seura, 2023).

4 Ekososiaalinen sivistys

Tässä luvussa avaan ekososialisaation merkitystä ja sen roolia nykyajan yhteiskunnassa. Tämän jälkeen kerron ekososiaalisen sivistyksen moninaisesta merkityksestä sekä siihen liittyvistä keskeisimmistä arvoista ja käsityksistä ihmiskunnan suhteesta ympäröivään maailmaan. Lopuksi tarkastelen ekososiaalisen kasvatuksen viittä teesiä, joissa ilmenee ekososiaalisen kasvatuksen lähtökohdat ja keskeisimmät tavoitteet.

4.1 Ekososialisaatio käsitteenä

Foster ja kumppanit (2022) määrittelevät ekososialisaation käsittelevän sitä, miten moninaiset elämänmuodot ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa, esimerkiksi ihmisten sosialisaatio suhteessa monilajisiin yhteisöihin (Foster, Salonen & Sutela, 2022). Keton ja Fosterin (2021) mukaan ekososialisaatio kattaa laajemmin todellisuutta sekä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta. He toteavat, että nykyajan moderni maailmankuva ja kulttuurinen kehys perustuu dualistiseen ajattelutapaan, jossa erotellaan ihmiset muusta elollisesta luonnosta sen sijaan, että kaikki elollinen nähtäisiin suurempana monilajisena yhteisönä (Keto & Foster, 2021). Dualismi viittaa kaksijakoiseen katsomukseen tai käsitykseen, jossa lähtökohtana on kaksinaisuus ja oletus toisilleen vastakkaisesta alkuperustasta (Kielitoimiston sanakirja, 2022). Keto ja Foster (2021) korostavatkin, että ymmärtämällä ihmisten keskinäistä yhteyttä, sekä ihmisen ja muun elollisen välistä suhdetta, on mahdollista toteuttaa kasvatusta, joka on entistä enemmän keskittynyt kestävän elämäntyylin vaalimiseen (Keto & Foster, 2021).

Abram (1996) kutsuu ihmiskunnan ja ekosysteemin vastavuoroista suhdetta käsitteellä *more-than-human world*, joka ei ainoastaan kuvaa ihmistä sopeutumassa luonnon rajoihin, vaan ihmistä osallistumassa elämän verkkoon. Näin ollen ihmisiä ei nähdä erillisinä, luonnosta riippumattomina olentoina, vaan osana ekosysteemin moninaista kokonaisuutta (Abram, 1996).

Sen (2009) puolestaan toteaa, että ihminen on kiinteä osa ekosysteemiä ja siten kokonaan riippuvainen luonnosta ja sen tarjoamista elämän edellytyksistä kuten ravinnosta, vedestä ja hapesta. Hänen mukaansa ihminen on kuitenkin ylivoimaisessa valta-asemassa suhteessa ekosysteemeihin, luonnonvaroihin, eläimiin ja kasveihin, minkä vuoksi vastuu luonnon ja ihmisen välisen harmonian vaalimisesta koskee jokaista ihmistä (viitattu lähteestä Salonen 2013, s. 48).

4.2 Ekososiaalinen sivistys

Ekososiaalinen sivistys on Heikkisen ja kollegoiden (2023) mukaan osa sivistyksen käsitettä, mutta siinä huomioidaan ihmisen asema suhteessa luontoon sekä ihmisen vaikutus siihen (Heikkinen ym., 2023). Sivistys tarkoittaa kasvatuksessa omaksuttua henkistä kehittyneisyyttä ja tietoa (Kielitoimiston sanakirja 2022). Heikkisen ja kollegoiden sanoin sivistys on toimintaa paremman maailman ja elämän puolesta, ja se nähdään aktiivisena ja ympäristöä muokkaavana toimintana (Heikkinen ym., 2023).

Salonen (2013) kirjoittaa, että ekososiaalisen sivistyksen perustana on ekososiaalinen tietoisuus, joka merkitsee tietoisuutta ekologisista ja sosiaalisista huolista. Ekologinen huoli merkitsee ei-inhimillistä todellisuutta, ja pitää sisällään huolta elämän edellytysten säilymisestä sekä ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Sosiaalinen huoli puolestaan liittyy inhimilliseen todellisuuteen sisältäen huolet ihmisoikeuksista, ihmisarvosta, tasavertaisuudesta sekä oikeudenmukaisuuksista (Salonen, 2013).

Ekososiaalinen sivistys sisältää Salosen ja Bardyn (2015) mukaan seuraavanlaisen hierarkkisen tavan hahmottaa maailmaa: 1) *Ekologisten kysymysten ensisijaisuus*, mikä koskee elämän edellytysten turvaamista tuleville sukupolville. Ekologisina huolenaiheina ovat muun muassa luonnonvarojen kestävä käyttö, hengityskelpoisen ilman ja juomakelpoisen veden riittävyys sekä maaperän hedelmällisyyden ja maa-alueiden asuinkelpoisuuden varmistaminen. 2) *Ihmisoikeuksien luovuttamattomuus*, mikä merkitsee arvokkaan elämän mahdollisuuksien vaalimista. 3) *Vakaan talouden vaaliminen*, millä pyritään turvaamaan kaikkien ihmisten perustarpeiden täyttyminen maapallon resurssien rajallisuus huomioiden (Salonen & Brady, 2015).

Pulkki ja Takkinen (2022) kertovat, että ekososiaalisella sivistyksellä pyritään pois ihmiskeskeisen ajattelun haitallisista piirteistä, jotka aiheuttavat ihmisen välinpitämättömyyttä ja huonoa sosiaalista suhtautumista suhteessa muihin elollisiin olentoihin. Ekososiaalisia ongelmia ovat muun muassa luontokato, ilmastonmuutos, luonnon resurssien väheneminen, länsimainen maailmankuva, eriarvoisuuden eri muodot ja rasismi, maapallon liikakansoittuminen sekä haasteet globaalissa talousjärjestelmässä (Pulkki & Takkinen, 2022).

Salonen ja Bardy (2015) nostavat esiin ekososiaalisen sivistyksen perimmäiset arvot, joita ovat vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys. Kyse on heidän mukaansa ihmisen vapauden

ja vastuuden sisäistämisestä, jotka perustuvat ihmisten keskinäiseen sekä ihmisen ja luonnon väliseen riippuvuuteen. Vastuullisuus merkitsee sekä ihmisten välistä että luontoon kohdistuvaa huolenpitoa, mikä edellyttää moraalisen mielikuvituksen kehittymistä. Vastuullisella maailmansuhteella pyritään välttämään tilanne, jossa tulevat sukupolvet joutuisivat korjaamaan aikamme ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten kriisien tuotoksia. Luonnonvaroja hyödyntäessä kuluttaja olisi näin velvollinen huolehtimaan materian kierrosta ja riittävydestä. Kohtuullisuudella pyritään luonnonvarojen säästeliääseen kuluttamiseen. Kyse on tarpeiden ja halujen erottamisesta toisistaan, missä välttämättömät tarpeet ovat universaaleja ja kaikille ihmisille yhtäläisiä. Halut ja niiden perusteella tehdyt valinnat voidaan puolestaan asettaa eettisesti kyseenalaistetuiksi (Di Giulio ym. 2014; Helne ym. 2014; Salonen & Bardy 2015). Ihmistenvälisyys merkitsee Salosen ja Bardyn mukaan erilaisiin yhteisöihin kuulumista ja omana itsenään hyväksytyksi tulemistä. Marglinin (2008) mukaan yhteisöllisyys ja ekologisuus ovat yhteydessä toisiinsa siten, että ihmisen kokiessa osallisuutta ja ystävyyttä myös omistamishaluisuus vähenee (viitattu lähteestä Salonen & Bardy 2015, s. 10).

Väri (2018) määrittelee ekologisen sivistyksen merkitsevän sitä, että ihminen on tietoinen omista vastuistaan suhteessa ympäröivään maailmaan ja näin säätelee omia halujaan. Jotta ekologisella sivistyksellä saataisiin muutosta maailmaan, edellyttää se ihmisiltä tietoisuutta nykyisten institutionaalisten ja sosiokulttuuristen rakenteiden vaikutuksesta moraalisubjektiksi kasvamiseen kulutuskeskeisessä yhteiskunnassamme (Väri, 2018). Myös Salonen (2013) toteaa, että ekososiaalinen sivistys edellyttää ymmärrystä oikeasta ja väärästä, sekä ihmisestä ja luonnosta. Ekologinen sivistys mahdollistaa kestäväen kehityksen toteutumista, mikä puolestaan on sosiaalisten ja ekologisten arvoja vaalivan käyttäytymisen tuotosta (Salonen, 2013).

4.3 Ekososiaalinen kasvatus

Ekososiaalisen sivistyksen käsite on liitetty osaksi varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukiopetuksen opetussuunnitelman perusteita 2010-luvun lopulla (Heikkinen ym., 2023). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 ilmoitetaan, että kestäväen elämäntavan vaaliminen ja vastuullinen suhtautuminen ympäristöön tulee huomioida koulu yhteisön toiminnassa. Käytännössä se ilmenee kestävien materiaalivalintojen ja toimintatapojen suosimisena, aineettomien hyvinvointia edistävien tekijöiden korostamisena ja liittämisenä osaksi päivittäistä koulutyötä sekä oppilaiden osallistamista suunnittelu- ja toteuttamisprosesseihin kos-

kien kestävää arkea. Oppilaiden kanssa rakennetaan osaamisperustaa ekososiaaliselle sivistykselle, heitä ohjataan kasvamaan vastuullisiksi yhteisön jäseniksi, kuntalaisiksi ja kansalaisiksi sekä kannustetaan kohtaamaan uteliaasti moninaisuutta (Opetushallitus, 2016).

Keto ja kollegat (2022) ovat koonneet ekososiaalisen kasvatuksen viisi teesiä, joihin sisältyy ekososiaalisen kasvatuksen keskeisimmät periaatteet ja tavoitteet:

1) Ihmisen yhteisö ymmärretään monilajisena yhteisönä, millä tarkoitetaan sitä, että sosiaalisuutta ei tulkita ainoastaan ihmisten välisenä vuorovaikutuksena, vaan ymmärretään toimintaan liittyvän muuta elollista elämää, kuten eläimiä, sieniä, kasveja ja mikrobeja. Kyetäkseen toimimaan monilajisissa sosiaalisissa yhteisöissä, on yksilön kasvettava vuorovaikutuksessa muun elämän kanssa, jolloin yksilöstä muovautuu yhteistyökykyinen ja vastuullinen toimija. Keto ja kollegat korostavat kasvatuksen merkitystä monilajisten kasvuympäristöjen tarjoamisessa kasvatettavalle (Keto, Foster, Pulkki, Salonen & Värri, 2022).

2) Autonomia kasvatusihanteena on käsitettävä ihmiskäsityksenä, joka huomioi moninaisen yksilöllisyyden ja ihmisen monilajisuuden. Perimmäisenä ajatuksena on ymmärtää ihmisen keskinäisriippuvuus muuhun elolliseen. Yksioällisyyttä ei kuitenkaan pyritä häivyttämään, mutta olennaista on nähdä itseyden kehittyminen osana monilajista kontekstia (Keto ym., 2022).

3) Osallistuminen ekososiaaliseen yhteisöön on moniaistista toimintaa, jossa ihminen on mukana kokonaisvaltaisena kehollisena toimijana aistiensa ja tunteidensa kautta. Keto ja kumppanit painottavat, että tietoisuus ekologisesta kriisistä ei itsessään riitä, vaan ihmisen tulee kokea ja tuntea maailman olemassaolo ja itsensä liittyminen sen kokonaisuuteen. Keskeistä on nähdä, kuulla, haistaa, tuntea ja maistaa elämä sellaisenaan ja tunnistaa tunteita, joita kohtaamistilanteet eri elämänmuotojen kanssa herättävät (Keto ym., 2022).

4) Ekososiaalisen osallisuuden ja sitä mahdollistavien vuorovaikutustaitojen harjoittelu kasvatuksen kautta. Toimintaa tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden lajien kanssa kehollisesti tunteiden ja aistien kautta, mikä hyvin toteutettuna kehittää empatiaa muuta elollista kohtaan. Sitä mukaa, kun empatia muita lajeja kohtaan kasvaa, tulee niiden vahingoittamisesta entistä vastenmielisempää (Keto ym., 2022).

5) Taideperustaisilla menetelmillä voi mahdollistaa ekososiaalista osallisuutta, sillä se tarjoaa mahdollisuuden kokea taiteen aistiset, emotionaaliset ja tiedolliset ulottuvuudet. Erityisesti esimerkiksi aistikävelyt, moniaistiset ympäristötaidekokeilut ja paikkasidonnaiset performanssit vahvistavat ekososiaalisen osallisuuden kokemusta. Keto ja kumppanit puhuvat kontemplatiivisesta pedagogiikasta, joka on kattokäsite erilaisille meditatiivis-kehollisille harjoituksille. Kokeakseen ekososiaalista osallisuutta, tulee ympäristö kohdata arvostavasti, uteliaasti ja avoimin mielin ilman pyrkimystä hallita tai toiseuttaa sitä (Keto ym., 2022).

5 Luontosuhde arvokasvatuksen keskipisteenä

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa 2014 kerrotaan arvokasvatuksen kuuluvan olennaiseksi osaksi perusopetusta (Opetushallitus, 2016). Erik Allardt (1983) määritelmän mukaan arvot ovat pysyviä, yleisiä ja tavoitteita edistäviä valintatapumuksia, jotka on opittu ympäristöstä. Hän toteaa, että arvot ovat aina sidoksissa vallitsevaan kulttuuriseen ja historialliseen tilanteeseen (Allardt, 1983). Perusopetuksessa oppilasta tuetaan luomaan suhdetta itseensä, luontoon, kulttuureihin, toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan sekä rakentamaan omaa arvopohjaansa. Ymmärrys ihmisen riippuvuudesta luontoa ja ekosysteemien elinvoimaisuutta kohtaan on keskeinen osa kasvatusta. Oppilaita ohjataan ekososiaalisen sivistyksen ja kestävän kehityksen mukaiseen toimintaan sekä kestävän elämäntavan omaksumiseen (Opetushallitus, 2016).

Värrin (2018) korostaa ympäristön ekologisen tilanteen vaativan sitä, että kasvatusajattelussa huomioidaan tietoisuus luontosuhteesta sekä pyrkimys palauttaa mieleen ihmisen alkuperäinen luontoyhteys, vastuu ympäristöstään ja riippuvaisuus luonnosta. Kyse on Värriin mukaan empatiaan perustuvasta eettisyydestä ja vastuullisuudesta, joka voi johtaa syvempään luontosuhteeseen. Luontosuhteen tiedostamisessa on merkityksellistä kohdistaa huomio kasvatuksen ihmiskeskeisyyden sijaan enemmän ei-inhimilliseen luontoon. Värrin puhuu elämismaailman käytäntöjen ja todellisuuden ymmärtämisen takaisinkytkennästä, jolla hän viittaa paluuseen alkuperäiseen luontoyhteyttä vaalivaan elämänmuotoon ja perusnäkömyksiin, sekä pyrkimykseen pois omistuskasvatuksesta, luontosuhdetta tuhoavasta elämänmuodosta (Värrin, 2018).

Värrin (2018) kuvaa nykyajan luontosuhdettamme ihmiskeskeiseksi. Tämä merkitsee sitä, että nykyajan käsitys maailmasta perustuu ajatukseen siitä, että ihminen on maailman omistaja ja maailman keskus, ja maapallo puolestaan ihmisten resurssivarasto. Värriin mukaan ihmisen omistushaluisuus näkyy luonnonvarojen runsaan kulutuksen lisäksi myös siinä, että toiminnallamme tuhlaamme maapallon resursseja myös tulevilta sukupolvilta ja näin siirrämme nykyajan ongelmat heidän ratkottaviksi (Värrin, 2018).

Meyer ja Mundy (2017) toteavat, että ympäristökasvatuksen ja ekomusiikologian liittämiseksi osaksi opetustoimintaa on olennaisesti kyse laajemmasta arvokeskustelusta ja kriittisten lähestymistapojen harjoittamisesta, mukaan lukien anti-lajinvastaisen ja antirasistisen näkökulman sisäistämisestä. Lähtökohtana on ymmärtää ihmiskunnan eriarvoisuutta ylläpitäviä hie-

rarkioita, joiden seurauksena eri ihmisoikeuksia ja ympäristöongelmia laiminlyödään. Meyerin ja Mundryn mukaan olennaista on kasvattaa ymmärrystä ihmisen voimasta ja etuasemasta suhteessa muuhun elolliseen (Meyer & Mundy, 2017).

Salonen (2013) painottaa, että rakentaaksemme luottamusta herättävää tulevaisuutta ja saat- taaksemme eri tavalla ajattelevia ihmisiä yhteen, edellyttää se yhteisiä arvoja ohjaamaan toi- mintaanamme. Hänen mukaansa on keskeistä tunnistaa ihmisten keskinäisriippuvuus ja tasaver- taisuus, jotka toimivat perustana yhteisöjen elinvoimaisuudelle ja keskinäiselle yhteiselä- mälle. Näitä ohjaavat muun muassa arvot osallisuudesta, suvaitsevaisuudesta ja tasavertaisuu- desta. Salonen nostaa merkittäväksi vaikuttavaksi tekijäksi myös myötätunnon, joka yhdessä ymmärryksen kanssa mahdollistaa osallisuuden ja luottamuksen kokemisen (Salonen, 2013).

6 Ekososiaaliseen sivistykseen ohjaaminen musiikinopetuksessa

Tässä luvussa tarkastelen erilaisia musiikillisia ja pedagogisia tapoja käsitellä ympäristöasioita osana musiikinopetusta, tarjota mahdollisuuksia luontosuhteen vahvistamiselle sekä edesauttaa ekososiaalisen sivistyksen muotoutumista. Ensimmäisenä tarkastelen musiikin ja luonnon välistä yhteyttä sekä yhteyden luonnollisuuden ymmärtämisen merkitystä ympäristötietoisuuden näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen ekomusikologian ja etnomusikologian mahdollisuuksia ympäristökasvatuksen toteuttamisessa musiikinopetuksessa. Kappale sisältää niin aistillisia, kehollisia kuin digitaalisia näkökulmia oppimiseen.

6.1 Musiikin luonnollisen ulottuvuuden ymmärtäminen

Turner ja Freedman (2004) kirjoittavat, että musiikki voi toimia yhdistävänä tekijänä ihmisten ja ympäristön välillä, ja on hyödyllinen työkalu ympäristökasvatuksessa. Musiikkia voidaan hyödyntää erilaisien musiikkiesityksien muodossa sekä nauttia luonnollisista äänistä niiden ominaisissa ympäristöissä. Turnerin ja Freedmanin mukaan musiikin avulla voidaan jäljitellä, kuunnella ja näin arvostaa luontoa sekä hyödyntää sitä viestintävälineenä ympäristöongelmista kertomisessa. Tällainen lähestymistapa musiikin opetukseen pohjautuu esteettisen ymmärryksen rakentamiseen luonnosta ja ympäristökysymyksistä, mikä puolestaan kehittää empatiaa ympäristöä kohtaan. (Turner & Freedman, 2004).

Turner ja Freedman tarkastelevat esseessään musiikin ja ympäristötutkimuksen yhteyksiä, ja nostavat esiin erilaisia tulkintoja määritellä musiikkia. He toteavat, että musiikki ei rajoitu ainoastaan ihmisten säveltämiin teoksiin, niin kutsuttuun antropogeeniseen musiikkiin, joka tyypillisesti rakentuu rytmistä, melodiasta ja harmoniasta sekä laulusta ja instrumenteista, vaan myös esimerkiksi eläinten ja luonnon äänet voidaan katsoa olevan musiikkia. Turnerin ja Freedmanin mukaan tällaisia musiikin luonnollisia ulottuvuuksia ja lähestymistapoja voidaan hyödyntää, kun tarkoituksena on opettaa ihmisen ja luonnon välisestä luontaisesta yhteydestä sekä rakentaa ymmärrystä tarpeesta suojella ja arvostaa luontoa (Turner & Freedman, 2004).

Freedman ja Turner esittävät tapoja yhdistää antropogeenistä ja luonnollista musiikkia, mikä mahdollistaa kuuntelijan syvemmän vuorovaikutuksen luonnon kanssa. Heidän mukaansa niin kutsuttu ”Uuden ajan” musiikki yhdistää nämä kaksi musiikin muotoa yhdeksi teokseksi, joka

representoi ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä. Tällaisia sävellyksiä hyödynnetään muun muassa rentoutumistarkoituksiin joogan tai meditaation aikana. Freedman ja Turner toteavat, että elävän ja elottoman luonnon musiikillisten äänien huomioiminen tuo musiikkiin uusia elementtejä, joiden kautta voi oppia arvostamaan ja samaistumaan luontoon ja ympäristöön. Toinen tapa yhdistää luontoa ja antropogeenista musiikkia on toteuttaa musiikkiesityksiä ulkoilmassa (Freedman & Turner, 2004). Esimerkiksi Scharfer (2014) kertoo haastattelussaan ulkoilmateattereiden tai -konserttien tarjoavan mahdollisuuksia innostua asioista, kuten vesisateesta, johon tavallisesti suhtauduttaisiin ei-toivotulla tavalla. Näin luonto ikään kuin herää henkiin ympärillä ja tulee osaksi esityksen tarinaa. Scharferin mukaan pohjimmiltaan tällainen merkitsee asettumista takaisin tilanteeseen, jossa ihminen on yhtä luonnon kanssa sen sijaan, että käyttäisi sitä hyväkseen (Sarah Ann Standing, 2014).

6.2 Ekomusikologia ja etnomusikologia osana musiikkipedagogiikkaa

Allen (2017) kirjoittaa, että ekomusikologia tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella ekologisia kysymyksiä ja ongelmia kulttuurisesta, poliittisesta, teknologisesta ja tieteellisestä näkökulmasta sekä harjoitella hyödyllisiä ajattelun taitoja, joita näiden ratkaisemisessa tarvitaan. Hän puhuu opetussuunnitelman vihertämisestä (*Greening the Curriculum*), millä hän viittaa ekologisten ulottuvuuksien liittämisenä opetukseen, esimerkiksi ekomusikologian sisällyttämisenä luokkahuonetoimintaan. Ekomusikologia musiikin oppitunneilla voi Allenin mukaan johtaa merkityksellisiin kokemuksiin niin oppilaiden kuin ohjaajienkin keskuudessa. Se mahdollistaa useiden eri teemojen ja kiinnostuksenkohteiden tarkastelemisen musiikin eri merkityksien ja yhteyksien kautta, esimerkiksi äänen ja ulkoilun, ympäristömentalismien ja musiikin tai eläinten oikeuksien ja instrumenttien näkökulmasta. Allen toteaa, että ekomusikologinen näkökulma auttaa ymmärtämään ja kokemaan ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä sekä ymmärtämään nykyisten ympäristökriisien johtuvan ihmisten toiminnasta ja luontoyhteyden heikkenemisestä. Se tarjoaa myös kontekstin kriittisen ajattelun harjoittamiselle (Allen, 2017).

Shevlockin (2018) mukaan ekolukutaitoiset, eli ekologisesta kestävydestä tietoiset, pedagogit voivat mukauttaa musiikkikasvatuksen sellaiseen toteutusmuotoon, joka ylläpitää ja vaalii ympäristöjä ja kulttuureja. Hän toteaa, että laulaminen ja luonnossa esiintyvien soittimien käyttö tarjoaa lähtökohdat tällaiselle pedagogiselle toiminnalle. Shevlock kirjoittaa, että länsimaisissa kulttuureissa vallitsee vahva kaksijakoisuus ihmiskunnan ja luonnon välillä, kun taas useissa ei-länsimaisissa kulttuureissa ihmisen ja luonnon välinen suhde nähdään yhtenevämpänä. Tämä

näkyä myös heidän musiikissaan, jossa hyödynnetyt luonnonmateriaalisoiittimet ovat esimerkki muusikon ja luonnon välisestä yhteydestä. Shevlock korostaa luonnon kokemuksellisuuden olevan välttämätöntä, kun pyrkimyksenä on kasvattaa ekologiseen tietoisuuteen (Shevlock, 2017).

Seeger (2016) on tutkinut Kĩsêdjêitä osoittaakseen erilaisia käsityksiä luonnosta ja ei-ihmisten, kuten eläinten ja muun elollisten eliöiden, musiikista. Kĩsêdjêiden kulttuurissa eläinten äänien ymmärtäminen ja imitoiminen on hyvin arvostettua, ja eri lajien ääntelyiden jäljittely kuuluvat olennaiseksi osaksi Kĩsêdjêiden musiikkia. Perimmäisenä ajatuksena on, että ihmisillä ei ole omaa musiikkia, mutta he ovat kykeneväisiä laulamaan muista elollisista ja näin asettua niiden asemaan. Kĩsêdjêiden keskuudessa ihminen, joka osaa tarkastella maailmaa eläimen näkökulmasta, saa osakseen arvostusta (viitattu lähteestä Shevlock, 2017, s. 61–62). Shevlock toteaa, että ekolukutaitoinen musiikkipedagogi voi ympäristöjen ja eläinten äänien kaiuttamisella auttaa parantamaan suhtautumista luontoon erityisesti siellä, missä luonnon ja ihmiskunnan välistä kaksijakoisuutta ilmenee paljon. Shevlockin mukaan etnomusiikologian avulla on mahdollista kehittää musiikinopetusta erilaisten laulu-, esiintymis- ja kuunteluharjoitusten kautta. Hän toteaa, että tällaiset eko- ja etnomusiikit voivat auttaa oppilaita ymmärtämään muuta elollista luontoa ja eläimiä, sekä kehittämään solidaarisuutta luontoa kohtaan, mikä on tärkeää ekolukutaitoiselle kansalaiselle (Shevlock, 2017).

Galloway (2017) on tutkinut, miten digitaalisia työkaluja ja metodeja, kuten digitaalista tarinankerrontaa, voidaan hyödyntää ekomusiikologian opettamisessa. Digitaalisessa tarinankerronnassa yhdistyvät äänimaisemien ja eri ympäristöjen tarkasteleminen, ja niiden esittämisessä voidaan hyödyntää myös musiikkia. Kyse on tietynlaisesta digitaalisesta taiteesta, jossa esitetään ympäristön olosuhteita ja ympäristöille ominaisia ääniä. Digitaalisella tarinankerronnalla voi olla monia toteutusmuotoja, kuten äänitallenteet äänimaisemakävelystä sekä multimodaaliset äänikartat. Galloway toteaa, että tällaisten digitaalisten metodien, kuten äänikarttojen, äänikävely-tallenteiden ja äänikollaasien, hyödyntäminen ovat tehokkaita pedagogisia työkaluja, jotka perustuvat käytännön kautta oppimiseen. Digitaaliset työkalut, metodit ja näkökulmat tuovat opetukseen kokemuksellisuutta sekä prosessipohjaista oppimista äänen tekemisen ja kokemisen kautta. Esimerkiksi äänikävely mahdollistaa osallistumisen äänen akustiseen ympäristöön, aktiiviseen kuunteluun ja olemaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Digitaalinen ekomusiikologia auttaa Gallowayn mukaan auttaa hahmottamaan musiikin, luonnon, ympäristöjen, yhteiskunnan ja teknologian monimutkaista suhdetta (Galloway, 2017).

Myös Hahnin (2017) mukaan aktiivinen kuuntelu on herättää tietoisuutta ympäristöstä. Hän kutsuu tätä nimellä “As a Bird”, jolla hän viittaa keholliseen kuuntelemiseen ja äänimeditaatioon. Hahn kirjoittaa, että ympäristön kuunteleminen merkitsee kaikelle äänelle herkistymistä, kuten kivien, puiden, veden, ihmisten ja ihmisten rakentamien koneiden äänille. Hän on hyödyntänyt tätä pedagogisena menetelmänä, jossa kahdeksi ryhmäksi jaettu luokka tuottaa kehonsa ja äänensä avulla erilaisia ympäristön ääniä. Siinä missä ensimmäinen ryhmä luo äänimaisemaa, kuten puiden, ajoneuvojen, hyönteisten ja askelten ääniä, toinen ryhmä kävelee ympäri luokkaa vaihtelevalla nopeudella kuuluvien äänien, kuten tuulen, mukaisesti. Tällaisen leikkiläisen toiminnan ja ilmapiirin kautta ryhmäläiset voivat keskittyä kasvattamaan tietoisuutta ympäristönsä äänistä ja aistillisuudestaan (Hahn, 2017).

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmassani olen koonnut keinoja, joilla on mahdollista sisällyttää ekososiaalista näkökulmaa musiikinopetukseen sekä lisätä ymmärrystä ihmisten musiikkikulttuurin ja luonnon kiinteästä yhteydestä. Ekososiaalisen sivistyksen muotoutuminen on kompleksinen prosessi, joka vaatii omien näkökulmien ja maailmankuvan haastamista sekä kulttuuristen, sosiaalisten ja historiallisten käytäntöjen kyseenalaistamista. Keskeiseksi lähtökohdaksi ympäristökasvatukselle nousi luontosuhdetta vaaliva arvokasvatus, joka haastaa haitallista dualistista maailmankatsomusta sekä tarjoaa ymmärrystä, tietoja ja taitoja toimia ympäristön kannalta vastuullisemmin. Lisäksi se ohjaa suhtautumaan luontoon ja sen elämänmuotoihin empaattisemmin. Olennaista on ymmärtää ilmiöiden, kuten ilmaston lämpenemisen, luontokadon ja muiden ympäristökriisien vaikutus maapallon elinkelpoisuuden heikkenemiseen sekä ihmisten piittaamattomuuden yhteys globaalien ympäristöongelmien voimistumiseen. Musiikki ja erityisesti ekomusiikki voi toimia apuna muun muassa näiden haastavien ja monimutkaisten aiheiden käsittelemisessä.

Tutkimusaineistojen perusteella olen havainnut, että musiikinopetus voi ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta parhaimmillaan olla tietoisuutta ympäristöstä kasvattavaa toimintaa, joka herättää arvostusta luontoa kohtaan ja ymmärrystä siitä, että luonto on aina osa ympärillä tapahtuvaa toimintaa. Näin muodostuu ymmärrys siitä, että luonto ja ympäristö ei ole ihmisistä irrallinen asia, vaan myös luonnollinen osa musiikkikulttuuria. Tutkimustuloksissa ilmeni, että ekososiaalisella kasvatuksella on paikkansa musiikinopetuksessa. Erilaiset äänikävely- ja äänimaisemaharjoitukset tarjoavat mahdollisuuden pysähtyä tarkastelemaan ympäristöille ominaisia ääniä sekä aistillisella, kehollisella ja jopa meditatiivisella tasolla kokemaan yhteyttä ympäristöön olemalla aktiivisesti läsnä. Harjoitukset, joissa keskitytään kasvattamaan tietoisuutta ympäristöstä, sen äänistä ja aistillisuudesta vahvistavat yhteyden tunteen kokemista luontoa ja sen eri ympäristöjä kohtaan (esim. Hahn, 2017). Moniaistiset ympäristötaidekokeilut ja paikakasidonnaiset performanssit vahvistavat ekososiaalisen osallisuuden kokemusta, mikä Keton ja kumppanien (2022) mukaan ovat osa ekososiaalisen kasvatuksen tavoitteita (Keto ym., 2022).

Luontosuhde luo merkittävää perustaa ekososiaalisen sivistyksen muotoutumiselle, ja siksi on tärkeää, että ihmiset eivät menetä kosketuspintaa luonnon kanssa ja koe itseään irrallisena lajina muuhun elolliseen nähden. Tutkimusaineistojen perusteella olen voinut todeta, että luonnon ja siihen liittyvien elementtien, kuten äänien ja materiaalien huomioiminen musiikinopetuksessa

voi rakentaa siltaa ihmisten kulttuurin ja luonnon välille. Luontosuhdetta voidaan monipuolistaa ja kehittää muun muassa tarjoamalla musiikinopetuksessa mahdollisuuksia tutustua etnomusiikkiin ja eri kulttuurien musiikillisiin perinteisiin. Eri kulttuurit tarjoavat erilaisia käsityksiä luonnosta ja sen lajeista sekä niiden roolista musiikissa (esim. Seeger, 2016). Erilaiset ekomusiikilliset teokset puolestaan kasvattavat ymmärrystä nykyisestä ekokriisin tuomista haasteista sekä kestävästä toimintamalleista. Tällainen luonnon ja ympäristön monipuolinen huomioiminen osana musiikinopetusta on esimerkki ekososiaalisen kasvatuksen soveltamisesta opetustoiminnassa.

Ympäristökasvatusta voi toteuttaa eri oppiaineita yhdistävänä opetuksena, joka musiikinopetuksen lisäksi voi sisältää muun muassa maantiedon oppiaineen piirteitä esimerkiksi äänikävelyiden tai -karttojen muodossa, jotka perustuvat ympäristön ja sen eri elementtien tarkastelemiseen ja aistimiseen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ekososiaalisen sivistyksen ja kestävä kehityksen huomioiminen kasvatustoiminnassa on määrätty osaksi perusopetuksen arvoperustaa, jolloin oppiainekohtainen toteutus on sovellettavissa ja näin yksittäisen opettajan vastuulla. Kuten Shevlock (2018) on todennut, ympäristökasvatus edellyttää opettajalta tietynlaista ekolukutaitoa ja ekososiaalista perehtyneisyyttä, jotta opetukseen saa sisällytettyä luontoa ja kulttuuria vaalivia arvoja ja päämääriä (Shevlock, 2018). Ekososiaalisen näkökulman integroiminen musiikinopetukseen on kuitenkin mahdollista ja hyvin toteutettavissa, kun ymmärtään musiikin monipuoliset toteutusmuodot, ympäristöt ja tyylit sekä luonnon ja musiikin mahdollisuudet toimia vuorovaikutuksessa keskenään. Oppiainekohtaisille materiaaleille ja työtaivoille olisi kuitenkin tarvetta, jotta ympäristökasvatus olisi helpommin lähestyttävä aihe myös musiikinopetuksessa.

Tutkielmassani olen pyrkinyt tarkastelemaan musiikinopetuksen mahdollisuuksia ekososiaalisen sivistyksen huomioimisessa ja ekososiaalisen kasvatuksen toteuttamisessa kattavasti ja usean tutkimusaineiston pohjalta. Ilmiöistä, kuten luontoyhteydestä, aistillisuudesta ja kokemuksellisuudesta puhuttaessa on kuitenkin riskinä, että asian käsitteleminen jää abstraktiksi ja vaikeaselkoiseksi, jos sitä ei perustele konkreettisin keinoin. Tutkielmani sisältää jonkin verran jopa filosofista katsausta ihmisen, musiikin ja luonnon välisestä yhteydestä sekä sen monimuotoisesta merkityksestä. Olen pyrkinyt huomioimaan konkreettisuuden kootessani tutkimustuloksia, jotta sisältö olisi selkeästi ymmärrettävissä ja sovellettavissa.

Tutkimuksen tekeminen on ollut minulle varsin opettava ja kasvattava prosessi. Tutkimusaiheeseen ja -aineistoihin perehtyminen on mahdollistanut syvemmän ymmärryksen luomisen koskien ekososiaalisen sivistyksen monimuotoista merkitystä, ekologisia käytäntöjä ja arvoja sekä niiden merkitystä kasvatustyössä. Olen saanut mahdollisuuden myös kasvattaa tietämystäni musiikinopetuksen monipuolisista mahdollisuuksista ja toteutusmuodoista eri teemojen ja aiheiden käsittelemisessä. Olen kokenut tutkimuksen tekemisen mielenkiintoiseksi sekä tutkimusaiheen hyödylliseksi oman tulevaisuuden työni kannalta. Tutkimuksen tekemisen myötä oma kiinnostukseni aihetta kohtaan on kasvanut, minkä vuoksi todennäköisesti jatkan saman aihealueen käsittelemistä Pro gradu -tutkielmassani. Alustavasti olen suunnitellut ryhtyväni Pro gradussani tutkimaan esimerkiksi musiikin oppimateriaaleja ekososiaalisen sivistyksen ja ympäristökasvatuksen näkökulmasta.

8 Lähteet

- Abram, D. (1996). *The spell of the sensuous: Perception and language in a more-than-human world*. Vintage Books, A Division Of Random House, INC: New York.
- Allardt, E. (1983). *Sosiologia 1*. Helsinki: WSOY.
- Allen, A.S. (2017). Greening the Curriculum. Beyond a Short Music History in Ecomusicology. *Journal of Music History Pedagogy*, 8(1), s. 91 – 109. Haettu osoitteesta <http://www.ams-net.org/ojs/index.php/jmhp/article/view/218>.
- Bono, S. (2022). Taidekasvatus tukee itsetunnon kehitystä ja vahvistaa kokemusta toimijuudesta. Haettu 31.7.2023 osoitteesta <https://www.uniarts.fi/artikkelit/ilmiot/taidekasvatus-tukee-itsetunnon-kehitysta-ja-vahvistaa-kokemusta-toimijuudesta/>
- Di Giulio, A., Fischer, D., Schäfer, M., & Blätter-Mink, B. (2014). Conceptualizing sustainable consumption: toward an integrative framework. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 10(1), s. 45–61. <https://doi.org/10.1080/15487733.2014.11908124>
- Ekokompassi (2023). Sertifikaatti. Haettu 19.7.2023 osoitteesta <https://ekokompassi.fi/sertifikaatti/>
- Galloway, K. (2017). Making and Learning with Environmental Sound: Maker Culture, Ecomusicology, and the Digital Humanities in Music History Pedagogy. *Special Issue: Teaching Ecomusicology. Journal of Music History Pedagogy* 8(1), s. 45 – 71. Haettu osoitteesta <http://www.ams-net.org/ojs/index.php/jmhp/article/view/216>
- Hahn, T. (2017). Layered Listeners: Lessons of the Land, Air and Sea. *Special Issue: Teaching Ecomusicology. Journal of Music History Pedagogy* 8(1), s. 86 – 90. Haettu osoitteesta <http://www.ams-net.org/ojs/index.php/jmhp/article/view/214>
- Helne, T. & Hirvilampi, T. & Alhanen, K. (2014) (toim.) *Kriisi-istunto: dialogi ekologiseen hyvinvointivaltioon siirtymisestä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Foster, R., Salonen A.O., & Sutela, K. (2022). Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehitys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. Teoksessa M. Hiltunen, I. Ruokonen & M. Tervaniemi (toim.), *Kasvatus*, 53(2), (s. 118–129). <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Heikkinen, H.L.T., Kiilakoski, T., Kaukko, M. & Kemmis, T. (2023). Miten muuttaa käytäntöjä ihmisen ja luonnon kannalta kestäviksi? Ekososiaalinen sivistys käyntityöarkkitehtuuriteorian valossa. Teoksessa K. Pyhältö & R. Huttunen (toim.), *Kasvatus*, 54(1), (s. 64–76). <https://doi.org/10.33348/kvt.127187>

- Heinonen, Y. (2019). Vesi ja maisemat musiikissa. Teoksessa J. Torvinen & S. Välimäki (toim.) *Musiikki ja luonto: Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella* (s. 307 – 338). Turku: Turun yliopisto.
- Keto, S. & Foster, R. (2021). Ecosocialization – an Ecological Turn in the Process of Socialization. *International Studies in Sociology of Education* 30(1-2), s. 34 – 52. <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen, A.O. & Värri, V-M. (2022) Ekososiaalinen kasvatus – Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika*, 16(3), 49–69. <https://doi.org/10.33350/ka.111741>
- Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy (2022). Haettu 27.2.2023 osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/sivistys?searchMode=all>
- Kuhmon Kamarimusiikki (2023). *Vastuullisuus*. Haettu 19.7.2023 osoitteesta <https://kuhmofestival.fi/vastuullisuus/>
- Linnakivi, M., Tenkku, L. & Urho, E. (1988). *Musiikin didaktiikka*. Juva:WSOY
- Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (2009). Esipuhe. Teoksessa J. Louhivuori, P. Paananen & L. Väkevä (2009) (toim.), *Musiikkikasvatus: Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen* (s. 7 – 8). Suomen Musiikkikasvatusseura – FiSME r.y.: Vaasa 2009.
- Louhivuori, J. (2009). Näkökulmia musiikkikasvatuksen merkityksiin. Teoksessa J. Louhivuori, P. Paananen & L. Väkevä (2009) (toim.), *Musiikkikasvatus: Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen* (s. 11 – 27). Suomen Musiikkikasvatusseura – FiSME r.y.
- Meyer, S. & Mundy, R. (2017). Listening to Nature, Listening to Difference. *Special Issue: Teaching Ecomusicology. Journal of Music History Pedagogy* 8(1), s. 1 – 5. Haettu osoitteesta <https://www.ams-net.org/ojs/index.php/jmhp/article/view/272>
- Oulun Juhlaviikot, (2023). *Ympäristö*. Haettu 19.7.2023 osoitteesta <https://www.oulunjuhla- viikot.fi/ymparisto/>.
- Opetushallitus (2016). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. Haettu 12.7.2023 osoitteesta [perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf](https://www.oph.fi/documents/2013/000/00002014.pdf) (oph.fi).
- Pulkki, J. & Takkinen, P. (2022). Ekososiaalinen kysymys – Ekososiaalisen kasvatusajattelun teoreettisia lähtökohtia. *Kasvatus & Aika*, 16(4) 2022, 62 – 79. <https://doi.org/10.33350/ka.120359>

- Salminen, A. (2011). *Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Haettu osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>
- Salonen, A. (2013). Ekososiaalinen sivistys kulttuurin kulmakiveksi. Teoksessa M. Laine & P. Toivanen (2013) (toim.), *Kestävä kasvatus : kulttuuria etsimässä* (s. 40 – 69). Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Salonen, A. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4 -15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Shevlock, J. (2017). Ecomusicology. Teoksessa *Eco-Literate Music Pedagogy* (1. painos, s. 57 – 69). Routledge. <https://doi-org.pc124152.oulu.fi:9443/10.4324/9781315211596>
- Standing, S.A. (2014). Eco-Theatre. *PAJ: A Journal of Performance and Art*, 36(1), s. 35 – 44.. Haettu osoitteesta <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26386662>
- Suomen etnomusikologinen seura (2023). Haettu 24.5.2023 osoitteesta: <http://www.etnomusikologia.fi/p/etusivu.html>
- Torvinen, J. & Välimäki, S. (2019). Johdanto. Musiikki, luonto ja ekomusikologia. Teoksessa J. Torvinen & S. Välimäki (2019) (toim.), *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella* (s. 1 – 32). Turku: Turun yliopisto.
- Turner, K. & Freedman, B. (2004). Music and Environmental Studies. *The journal of Environmental Education* 36(1), s. 45 – 52. <https://doi-org.pc124152.oulu.fi:9443/10.3200/JOEE.36.1.45-52>
- Visio 2030 (2023). *Suomalaisen musiikkikoulutuksen visio 2030*. Haettu 31.7.2023 osoitteesta <https://musiikkikoulutuksenvisio.fi/visio/>
- Värri, V-M (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere. Vastapaino.